

Dr ALEKSANDAR GRLIČKOV

Kriza detanta ili samo kriza „suženog“ detanta

Svet se nikada nije nalazio u većoj napetosti. Nikada nije živio u većoj neizvesnosti. Nikada nije bio sučeljen sa više otvorenih pitanja. Gotovo nikada na njih nije imao manje odgovora. Svojevremeno su se odgovori na daleko manji broj nerešenih međunarodnih kontroverzi tražili u ratu. Svedoci smo da nedostatak pravih odgovora na savremene protivurečnosti sveta i danas dovodi do toga da se rešenja traže u ograničenim, lokalnim, takozvanim kontrolisanim ratovima, s obzirom na to da preovladava svest o tome da bi sveopšti rat bio ujedno i sveuništavajući. Svedoci smo, međutim, i toga da se »kontrolisani ratovi« mogu sve teže kontrolisati. Iz toga proizilazi i opasnost da oružani sukobi prerastu i u dimenzije koje bi odgovarale dimenzijama nerešenih svetskih suprotnosti. Perspektive bi u tom slučaju bile nesagledive. Sigurno je jedino da bi bile katastrofalne po celo čovečanstvo.

Celokupni svetski sistem međunarodnih odnosa raspukao se po šavovima. Sve manje su mehanizmi usklađivanja različitih svestranih interesa i rešavanja konflikata efikasni. To se sve dešava u epohi kada su se na svetskom poprištu aktivizirali svi faktori, svaki sa svojim interesima.

Današnja zategnutost u svetu u svoj svojoj složenosti ekonomskoj, vojnoj, političkoj u celosti društvenoj, pokazala je da su iscrpljene mogućnosti bipolarnog detanta. Izlazi iz teškoća u kojoj je zapao bipolarni detant neki traže u uvođenje višepolarnog, uvođenjem u igru i nekih drugih velikih stvarnih ili potencijalnih sila (Evropa, Japan, Kina i neke druge zemlje traže svoje mesto i glas, remeteći

bipolarni mehanizam). Nikada dosada veći broj nacija, klasa i socijalnih slojeva nije bilo u pokretu, da bi izrazilo interese i izborilo svoja prava. Dosadašnje svetske strukture, nastale da bi usklađivale različite interese i uspostavljale ravnotežu i očuvale svetski mir, nisu dovoljne da to postignu čak ni kada ubeđivanja kombinuju pritiscima i upotrebom sile. Pred opštim i raširenim nedoumicama izvesno je jedno da je pokret za nacionalnu nezavisnost, nacionalan identitet, za društvene preobražaje u interesu radničke klase i drugih radnih slojeva stanovništva nezaustavljivo stupio na istorijsku pozornicu. Na svetsku scenu stupile su nove društvene snage koje zahtevaju temeljite i sveobuhvatne promene međunarodnih odnosa zasnovanih na ravnopravnosti.

Zbog toga, kada konstatujemo da je danas detant u krizi, ne možemo tvrditi da je i opšta ideja detanta zadobila presudan udarac. Detant je u krizi jer su zapali u krizu odnosi njegovih osnovnih nosilaca, velikih sila. Ali, detant je još više u krizi zato što su njegovi nosioci i same njihove koncepcije detanta nedovoljne da sagledaju i pruže takvu viziju detanta koja bi omogućila ispoljavanje interesa i težnji svih faktora, nacionalnih i društvenih, koji se danas stiču na međunarodnoj pozornici. Detant koji bi obezbeđivao mir i miroljubivu koegzistenciju zemalja nezavisno od društvenog sistema i jednovremeno oslobađao snage koje se bore za nacionalnu nezavisnost, društvene preobražaje i socijalizam. Međutim, i tako prošireni detant pokazao bi veoma skoro svoja ograničenja. Bio bi dijalektičniji od strogo bipolarnoga, izrazio bi i možda usklađivao više interesa, imao širu osnovu. Međutim, ako iz sadašnje krize detant i izađe sa jednom novom formacijom »velikih pregovarača« još jednom neće biti otvorena dalekosežna vizija i perspektiva detanta, dokle god bilo koji od međunarodnih faktora, već afirmisanih ili na putu afirmacije, ostane na marginama detanta ili iz njega bude isključen. Zato u traženju odgovora na brojna pitanja sadašnjeg trenutka jedan odgovor po, svemu sudeći, najbliži je potrebama. Ne sporeći da višepolarni detant može da ublaži krizu bipolarnog detanta, svet može da dođe do neophodnih odnosa stabilnosti samo u okviru univerzalnog detanta. Danas nema kontinenta i nema nacije koji nisu zahvaćeni svetskim suprotnostima, bilo kao subjekti bilo kao objekti sukoba, nema kontinenta i nema nacije koji nemaju svoje specifične interese, nema kontinenta i nema nacije koji bi bili spremni da se tih svojih interesa odreknu. Sam po sebi se nameće zaključak da se suprotnosti i razlike u interesima, kao i utvrđivanje zajedničkih interesa, mogu odvijati samo uz ravnopravno i nepodeljeno učešće svih naroda.

Bilo bi nereально, sa naše strane, kada ne bismo sagledali i uvažavali odgovornost velikih sila, ali bi sa njihove strane bilo još nereálnije kada bi rešenja za više nego ikada pluralizovani a istovremeno u sudbinskim pitanjima ujedinjeni svet nastojali da podvedu na vizije i okvire bipolarizma. Jedna Jalta je proizašla iz drugog svetskog rata i s teškoćama održava ravnotežu u zonama interesa, koje su jaltskim ugovorima razgraničene. U stvari, ravnoteža je i u toj zoni zasnovana više na ogromnoj koncentraciji oružja nego na stabilnosti ugovora. Nove Jalte podsticale bi nove ratne sukobe i novo širenje ratnih potencijala kao garancije »ravnoteže«.

Blokovski i bipolarni koncept detanta i svetske ravnoteže ne samo da su nedovoljni za održavanje mira, nego sve više postaju izvorišta novih sukoba. Nije reč samo o vojnoj logici blokovskih odnosa iz koje se brani neprestana trka u naoružanju. Reč je i o uzajamnom nepoverenju koje proizilazi iz tih odnosa. Svaki ugovor među silama samo je priznavanje trenutne izjednačenosti u njihovim potencijalima, predah koji stvara novu fazu nadmetanja. Kao pravilo uvek je prisutna eskalacija u razmerama njihovih suprotstavljanja u naoružanju, političkom uticaju i teritorijalnoj dominaciji. Moglo bi se reći da se mir održava u stalnom stanju potencijalnog rata.

U sadašnjem zabrinutom i razrovanom svetu svedoci smo fenomena da ogromna većina zemalja i naroda ne traže zaštitu u okrilju blokovske ravnoteže (čak ni dobar deo onih koji im pripadaju): prvo, zato što blokovi ograničavaju ispoljavanje nacionalnog interesa; drugo, zato što se dokazalo da blokovi na dugi rok ne garantuju mir, već naprotiv. Mir i miroljubiva koegzistencija postali su više nego ikada neodvojivi pojam. Ta istorijska činjenica izražena je u principima OUN. U primeni tih principa i u okviru OUN ona može da nađe i svoju najpotpuniju primenu. OUN nema odgovore za sva pitanja savremenog sveta, ali je najpozvanija da ih traži i najsposobnija da ih pronade.

Pokret nesvrstanih, izražavajući interese ogromne većine čovečanstva, nastao na osnovama antikolonijalne revolucije koja je stupila na istorijsku scenu u velikim procesima nacionalnog a kod nekih i socijalnog oslobođenja poslednjih decenija, sastavni je deo opštih principa OUN i izražavaju njenu dublju sadržinu i materijalnu snagu. On je negacija bipolarnog i višepolarnog detanta, jer pokazuje da ogromna većina sveta ostaje odsečena od procesa izgradnje mira. Nesvrstanost je izraz i nosilac univerzalnog detanta. Primetiće nam se da su i nesvrstani zahvaćeni sukobima. Deo tih protivurečnosti su prirodni i objektivnog su karaktera, deo posledica presađivanja bipo-

larnih ili višepolarnih koncepata na područje nesvrstanosti (težnje da se nesvrstani na ovaj ili onaj način svrstaju), što prirodno navodi pokret na odbranu izvornih principa i univerzalizacije svetskih problema i pune demokratizacije njihovog razrešavanja.

Pred neizvesnostima današnjeg sveta gotovo sa svih strana se ukazuje na obnovu ili vraćanje na detant kao na jedini mogući izlaz. Za detant, u stvari, nema alternative. Međutim, trajan izlaz nije u njegovoj obnovi a još manje u vraćanju na njegove prethodne forme. Pregovori iz sklopa detanta, naravno, treba da budu ponovo pokrenuti, novi ugovori pripremljeni, stari ratifikovani. Ali, detant će ostati kratkog daha ako se zadrži u starim uprošćenim formulama i ako postane ili ostane stvar diplomatske tehnike. Svet danas nije samo uznemiren zbog neodređenosti granica između mira i rata. U svetu su danas istovremeno u toku tri revolucije: nacionalnooslobodilačka, socijalna i tehnološka. Detant ne bi dao nikakav istorijski zadovoljavajući odgovor ako ne bi, obezbeđujući mir, istovremeno stvarao i najpovoljnije uslove za nacionalni, društveni, socijalni i tehnički progres. Mir održavan nacionalnim nasiljem, klasnim nasiljem ili ekonomskom dominacijom bio bi pre svega antiistorijski mir, a zatim, kao »prisilni« mir bio bi bremenit samo novim eksplozijama. Današnje strukture i podele sveta ne garantuju mir u progresu i progres u miru jer bipolarni koncept sveta teži da podredi sve tri velike revolucije u toku — i nacionalnu i društvenu i tehnološku — interesima jednog ili drugog pola. Socijalna revolucija prikazuje se kao monopol jednog bloka i tako instrumentalizuje. Tehnološkom se revolucijom manipuliše u interesu drugog bloka. Nacionalnim oslobođenjima se nastoji nalepiti istočna ili zapadna etiketa. Jasno je, međutim, da se u takvom sukobu ne samo da ne može sačuvati svet-ski mir, nego da se iskrivljuje i pravi značaj i perspektiva svake od revolucija, nacionalnooslobodilačke, socijalističke i tehnološke. Progres isto kao i mir postaće univerzalan samo ako bude prethodno nacionalan. Društveni preobražaj može biti potpun samo u sklopu nacionalne emancipacije.

Tehnološka revolucija može dati pune rezultate samo ako se odvija u funkciji društvenog i nacionalnog progressa. Zaključak je opet: samo univerzalni detant, uz učešće svih može obezbediti tako sveobuhvatan mir kakav je potreban raznoobraznom progressu, što za nas znači socijalizam. Socijalizam kao svetski proces postaće i svetski sistem, ali on će to definitivno postati kada za nijednu naciju dalji korak u društvenom progressu i u klasnom preobražaju ne bude označavao »promenu tabora« ili ugrožavanje barem i jednog dela nacionalnog suvereniteta, istorijskog, kulturnog ili civilizacijskog identi-

teta. Na ovoj osnovi se i može jedino rehabilitovati solidarnost radničke klase i svih drugih progresivnih snaga u svetu.

U traženju odgovora za današnji svet moramo imati u vidu i sve one teškoće i probleme sa kojima se sukobljavaju u međusobnim odnosima progresivne snage u svetu: komunističke, socijalističke ili narodnooslobodilačke. Na terenu društvenih preobražaja i revolucije takođe je prevaziđen sistem ideološkog i političkog monocentrizma. Postao je ograničavajući faktor u ekspanziji socijalizma kao svetskog procesa. Socijalističkih snaga, formi i manifestacija ima sve više dok je taj koncept u stanju sve manje da ih sagleda, a još manje da ih prizna. *Kako se u sadašnjoj krizi i svetskim sukobima ne može tvrditi da je detant doživeo udarac, nego — da je udarac doživeo samò jedan ograničeni koncept detanta, tako se ni pred sukobima socijalističkih zemalja ne može zaključiti da je socijalizam u celini doživeo udarac, udarac je doživeo jedan, opet ograničeni, način shvatanja razvoja socijalizma u svetu.*

Preživljavamo krizu na pragu jednog novog sveta. Kriza izgleda na ivici katastrofe i zbog promena koje iz nje istorijski treba da proizađu. Otpor je tim veći, sukobi dublji što se više nacionalnih i društvenih snaga nalazi u procesu transformacije. Istorija ih nikada nije toliko zabeležila. Zbog toga beležimo i pucanje po šavovima i međunarodnog političkog i međunarodnog ekonomskog sistema i društvenog sistema kapitalizma, pa i sistema koji je hteo da uokviri sve fenomene nastajanja i afirmacije socijalizma u svetu. Svuda se javlja potreba za nečim novim, koncepcijama razrešavanja svetskih (i kontinentalnih) i nacionalnih protivurečnosti. Odgovori se traže na svim stranama i verovatno će se još dugo tražiti i naći na pravcima zahteva nove istorijske epohe. Za nas je značajno da smo u tom traženju intenzivno učestvovali i učestvujemo, našim koncepcijama i našom praksom. Ohrabruje nas da sve što se danas zbiva u svetu potvrđuje ispravnost pravaca našeg traženja. Uočili smo, kroz nesvrstanost, važnost univerzalnog detanta. Ukazali smo na značaj novog međunarodnog političkog i ekonomskog poretka. Perspektivu socijalizma pronašli smo u samostalnim putevima socijalističkog razvoja, vlast radničke klase afirmisali smo u samoupravljanju. Mir i socijalizam našli su u našem konceptu najpotpuniju, suštinsku istorijsku dijalektičku sintezu. Upravo u trenucima najvećih međunarodnih neizvesnosti i naših unutrašnjih iskušenja, celina jugoslovenskog koncepta — od mira i nesvrstanosti do socijalizma i samoupravljanja — doživljava afirmaciju i priznanja na svim stranama. Sve više u svetu, ne kažemo da prihvataju naše odgovore, jer i mi ih nemamo

za sva pitanja, ali sve više ih traže u pravcu koje smo mi, koje je Tito zacrtao.

Ne možemo govoriti o međunarodnim prilikama a da ne govorimo o *položaju naše zemlje u tome*.

Jačanje međunarodne zategnutosti jednovremeno znači jačanje snaga nezavisnosti, sloboda i mira. U tome je ugled naše zemlje u daljem porastu paralelno sa jačanjem pritiska spoljnih snaga. Zdravstveno stanje druga Tita nije bilo samo opšti referendum za unutrašnju i spoljnu politiku SKJ u zemlji. Zdravstveno stanje druga Tita ostvarilo je i međunarodni referendum, kako za njegov ugled u svetu tako isto i za ispravnost spoljne politike Jugoslavije, jačanje njenog ugleda u svetu.

Razume se zabrinjavajuće poremećene međunarodne prilike u svetu koriste razne reakcionarne i konzervativne snage u njemu da pojačaju pritisak na našu zemlju insistirajući na neizvesnosti naše budućnosti, da nam se nude razne pomoći koje mi od nikoga nismo i nećemo tražiti.

Neke od tih snaga predskazuju da nećemo opstati kao federativna zajednica ravnopravnih naroda i narodnosti; da ne možemo očuvati jedinstvo; da ćemo posustati u borbi za izgradnju socijalizma zasnovanog na socijalističkom samoupravljanju; posustati u ostvarivanju nesvrstane politike.

Mi smo i do sada u našoj istoriji posle rata imali ovakve ili slične nalete na naše zajedništvo, na našu nezavisnost i slobodu. Sve te nalete smo odbili ne odstupajući od autentičnosti našeg unutrašnjeg modela razvoja i naše nesvrstane spoljne politike.

Zato naše radne ljude ne impresioniraju i sadašnji naleti, pritisci i predskazivanja naše budućnosti. To je i objašnjenje mirnoće i dostojanstva sa kojima dočekujemo ono što će biti naše sutra.

Energija kojom raspolažemo u borbi za naš uspešan razvoj je neiscrpna, jer se naslanja na stvarne interese svih socijalnih slojeva, radničke klase i seljaštva, inteligencije i omladine. Naša je snaga u našoj koncepciji sadašnjosti i budućnosti, našoj stvarnosti, našoj spremnosti da otvorenih očiju gledamo, kako na rezultate tako i na teškoće i promašaje. Naša je snaga u tome što se SKJ u svojoj politici uvek služi istinom. To je naš najjači saveznik u borbi za razvoj i preovladavanje svih teškoća, unutrašnjih i spoljašnjih.

Umesto da se bavimo predskazivanjima o našoj budućnosti, za koju neki pojedinci u zemlji i krugovi u inostranstvu predviđaju neizvesnost, tmurnost, mi smo okrenuti svojim ciljevima i zadacima i organizujemo i prikupljamo snage za ostvarivanje naših zadataka,

naš način života i rada. Odlučnost i sposobnost Saveza komunista, zajedno sa svim ostalim progresivnim, demokratskim, socijalizmu naklonjenim snagama, garancija je naše budućnosti.

Naravno ne sedimo i nećemo sedeti skrštenih ruku i u pogledu osposobljavanja zemlje za odbranu. Opštenarodna odbrana, društvena samozaštita i oružane snage su čvrsti oslonac naše nezavisnosti, faktori sigurnosti i spokojsva.

Razume se, kada govorimo o spoljnim pritiscima o delovanju unutrašnjih, socijalizmu i socijalističkom samoupravljanju nenaklonjenih snaga, moramo se čuvati zamki da u psihološkom ratu neprijatelji različite vrste ne stvore psihološku klimu neizvesnosti, nesigurnosti, u kojoj se ne može racionalno rasuđivati. Tome se suprotstavlja strastvena odanost naših radnih ljudi, radnika, seljaka, inteligencije, omladine i pripadnika OS našoj nezavisnosti i slobodi, našem načinu života. Raspoloženje i optimizam svih nas u našu budućnost, koja neće biti ni bez teškoća i prepreka, niti bez nasrtaja spoljnjeg i unutrašnjeg neprijatelja, proizilazi iz uverenja da kao i do sada držimo pravac kretanja socijalizma u demokratiji i demokratije u socijalizmu.